

ಶಾಂಕರ ಭಾಷ್ಯ ಸಮೇತ ಈಶಾವಾಸ ಉಪನಿಷತ್ತು

ಸ್ವಾಮಿ ವೀರೇಶಾನಂದ

(ಮೂಲ, ಪದಾರ್ಥ, ಅನುವಾದ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದ ಮೂಲ, ಶಂಕರಭಾಷ್ಯದ ಅನುವಾದ ಹಾಗೂ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು)

ಭಾಗ ೭

ಅನ್ಯದೇವಾಹುಃ ವಿದ್ಯಯಾ ಅನ್ಯದಾಹುಃ ಅವಿದ್ಯಯಾ |

ಇತಿ ಶುಶ್ರುಮ ಧೀರಾಣಾಂ ಯೇ ನಃ ತದ್ ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ || ೧೦ ||

ವಿದ್ಯಯಾ = ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ (ಉಪಾಸನಾ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಅನ್ಯತ್ ಏವ = ಬೇರೆಯದೇ ಆದ ಫಲವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆಹುಃ = (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಆಚಾರ್ಯರು, ಗುರುಗಳು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವಿದ್ಯಯಾ = ವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ = ಬೇರೆಯಾದ ಫಲವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆಹುಃ = (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಆಚಾರ್ಯರು, ಗುರುಗಳು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯೇ = ಯಾರು ನಃ = ನಮಗೆ ತದ್ = ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ = ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರೋ (ಅಂತಹ) ಧೀರಾಣಾಂ = ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ (ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ) ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯೆಂದು ಶುಶ್ರುಮ = ನಾವು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ.

ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ (ಉಪಾಸನಾ ಜ್ಞಾನ) ಬೇರೆಯಾದ ಫಲವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು (ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಆಚಾರ್ಯರು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ (ಕರ್ಮದಿಂದ) ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಫಲವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ನಮಗೆ ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರೋ, ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯೆಂದು ನಾವು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ.

ಭಾಷ್ಯ : ಅನ್ಯತ್ ಪೃಥಗೇವ ವಿದ್ಯಯಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಫಲಮಿತಿ ಆಹುಃ ವದಂತಿ, ಅನ್ಯದ್ ಆಹುಃ ಅವಿದ್ಯಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಫಲಮಿತಿ | ತಥೋಕ್ತಮ್ - ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತೃಲೋಕಃ, ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವಲೋಕಃ (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷದ್, ೧. ೫. ೧೬) ಇತಿ | ಇತಿ ಏವಂ ಶುಶ್ರುಮ ಶ್ರುತವಂತಃ ವಯಂ ಧೀರಾಣಾಂ ಧೀಮತಾಂ ವಚನಮ್ | ಯೇ ಆಚಾರ್ಯಾಃ ನಃ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ತತ್ ಕರ್ಮ ಚ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಂತಃ, ತೇಷಾಮ್ ಅಯಮ್ ಆಗಮಃ ಪಾರಂಪರ್ಯಾ ಆಗತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ವಿದ್ಯಯಾ = ವಿದ್ಯೆ (ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ) ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವು ಅನ್ಯತ್ ಏವ ಇತಿ = ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಆಹುಃ = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವಿದ್ಯಯಾ = ಅವಿದ್ಯೆ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮ. ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಫಲವೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅನ್ಯದ್ ಆಹುಃ = ಇನ್ನಿತರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತೃಲೋಕಃ, ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವಲೋಕಃ - ಕೇವಲ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ದೇವಲೋಕವು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ, ೧.೫.೬) ಇತಿ = ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಯಂ = ನಾವು ಧೀರಾಣಾಂ = ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಮಾತನ್ನು ಶುಶ್ರುಮ = ಕೇಳಿತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ. ಯೇ ಆಚಾರ್ಯಾಃ = ಯಾವ ಆಚಾರ್ಯರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನಾ ಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ = ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ, ಅವರಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಉಪದೇಶವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಭಾಷ್ಯ : ಯತ ಏವಮ್ ಆತಃ -

ಹೀಗಿರುವಾಗ,

ವಿದ್ಯಾಂ ಚಾವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯಃ ತದ್ ವೇದ ಉಭಯಂ ಸಹ |

ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತ್ಯುಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಅಮೃತಮ್ ಅಶ್ನುತೇ || ೧೧ ||

ಯಃ = ಯಾವನು ವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಚ = ವಿದ್ಯೆ (ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ದೊರಕುವ ದೇವತಾಜ್ಞಾನ) ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯಾ (ಕರ್ಮ) ತತ್ ಉಭಯಂ = ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಹ ವೇದ = ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆಯೋ, (ಸಃ = ಅವನು) ಅವಿದ್ಯಯಾ = ಅವಿದ್ಯೆಯ

(ಕರ್ಮದ) ಮೂಲಕ ಮೃತ್ಯುಂ = ಮೃತ್ಯು (ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ) ತೀರ್ತ್ವಾ = ದಾಟಿಹೋಗಿ ವಿದ್ಯಯಾ = ವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ (ದೇವತೆಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಅಮೃತಂ = ಉಪಾಸನೆಯ ದೇವತೆಯೊಡನೆ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಅಶ್ವತೇ = ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಯಾವನು ವಿದ್ಯೆ (ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ದೊರಕುವ ದೇವತಾಜ್ಞಾನ) ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆ (ಕರ್ಮ) ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಆರಿಸಿರುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅವನು ಅವಿದ್ಯೆಯ (ಕರ್ಮ) ಮೂಲಕ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು (ಸಹಜವಾದ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ) ಮೀರಿ ಹೋಗಿ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ (ದೇವತಾಜ್ಞಾನ) ಅಮೃತ ಅಂದರೆ ತಾನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ದೇವತೆಯೊಡನೆ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಷ್ಯ : ವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಚ ದೇವತಾಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಃ ತದ್ ಉಭಯಂ ಸಹ ಏಕೇನ ಪುರುಷೇಣ ಅನುಷ್ಠೇಯಂ ವೇದ ತಸ್ಯ ಏವಂ ಸಮುಚ್ಚಯಕಾರಿಣಃ ಏಕೈಕಪುರುಷಾರ್ಥಸಂಬಂಧಃ ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಯಾದ್ ಇತಿ ಉಚ್ಯತೇ | ಅವಿದ್ಯಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿನಾ ಮೃತ್ಯುಮ್, ಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಕರ್ಮ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಮೃತ್ಯುಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮ್, ತದ್ ಉಭಯಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ವಿದ್ಯಯಾ ದೇವತಾಜ್ಞಾನೇನ ಅಮೃತಂ ದೇವತಾತ್ಮಭಾವಮ್ ಅಶ್ವತೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ || ತದ್ವಿ ಅಮೃತಮುಚ್ಯತೇ, ಯದ್ ದೇವತಾತ್ಮಗಮನಮ್ ||

ವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಚ = ದೇವತಾ ಉಪಾಸನಾ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಯಃ ತದ್ ಉಭಯಂ = ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಬ್ಬನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವೇದ = ಯಾರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನಿಗೆ, ಅಂದರೆ ಹೀಗೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನಾ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ, ದೇವತೆಯೊಡನೆ ಐಕ್ಯಭಾವ ಎನ್ನುವ ಒಂದೇ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಂಬಂಧವು ಕ್ರಮೇಣ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈಗ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ: ಅವಿದ್ಯಯಾ = ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಂದರೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮೃತ್ಯುಮ್ = ಮಾನವನಿಗೆ ಸ್ವಭಾವಸಹಜವಾಗಿರುವ ಲೌಕಿಕ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಮೃತ್ಯುಶಬ್ದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅವೆರಡನ್ನೂ ತೀರ್ತ್ವಾ = ಮೀರಿಹೋಗಿ ವಿದ್ಯಯಾ = ದೇವತಾ ಉಪಾಸನಾ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಮೃತಂ = (ಯಾವ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸಾಧಕನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ) ಆ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಅಶ್ವತೇ = ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ದೇವತಾಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯ : ಅಧುನಾ ವ್ಯಾಕೃತ ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಿಚೇಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿಂದಾ ಉಚ್ಯತೇ |

ಈಗ ವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಆಚರಿಸುವುದನ್ನು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇ ಅಸಂಭೂತಿಮ್ ಉಪಾಸತೇ |

ತತೋ ಭೂಯ ಇವ ತೇ ತಮೋ ಯ ಉ ಸಂಭೂತ್ಯಾಂ ರತಾಃ | ೧೨ |

ಯೇ = ಯಾರು ಅಸಂಭೂತಿಂ = ಅವ್ಯಾಕೃತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಉಪಾಸತೇ = ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ (ತೇ = ಅವರು) ಅಂಧಂ ತಮಃ = ಕುರುಡುಗತ್ತಲನ್ನು ಪ್ರವಿಶಂತಿ=ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯೇ ಉ = ಯಾರು ಸಂಭೂತ್ಯಾಂ = ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭದ (ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ) ರತಾಃ = ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ ತೇ = ಅಂಥವರು ತತಃ ಭೂಯಃ ಇವ = ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದಟ್ಟವಾದಂತೆ ಇರುವ ತಮಃ = ಕುರುಡುಗತ್ತಲನ್ನು (ಪ್ರವಿಶಂತಿ = ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ).

ಯಾರು ಅವ್ಯಾಕೃತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಕುರುಡುಗತ್ತಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದಟ್ಟವಾದಂತೆ ಇರುವ ಕುರುಡುಗತ್ತಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ : ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇ ಅಸಂಭೂತಿಮ್, ಸಂಭವನಂ ಸಂಭೂತಿಃ ಸಾ ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಸಾ ಸಂಭೂತಿಃ ತಸ್ಯಾ ಅನ್ಯಾ ಅಸಂಭೂತಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಕಾರಣಮ್ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಖ್ಯಮ್, ತಾಮ್ ಅಸಂಭೂತಿಮ್ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಖ್ಯಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಕಾರಣಮ್ ಅವಿದ್ಯಾಂ ಕಾಮಕರ್ಮಬೀಜಭೂತಾಮ್ ಅದರ್ಶನಾತ್ಮಿಕಾಮ್ ಉಪಾಸತೇ ಯೇ ತೇ ತದನುರೂಪಮೇವ ಅಂಧಂ ತಮಃ ಅದರ್ಶನಾತ್ಮಕಂ ಪ್ರವಿಶಂತಿ | ತತಃ ತಸ್ಮಾದಪಿ ಭೂಯಃ ಬಹುತರಮ್ ಇವ ತಮಃ ತೇ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯೇ ಉಸಂಭೂತ್ಯಾಂ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಖ್ಯೇ ರತಾಃ |

ಯೇ = ಯಾರು ಅಸಂಭೂತಿಮ್ = ಸಂಭೂತಿ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಅದು ಯಾವುದರ ಗುಣವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಭೂತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾರಣವಸ್ತುವೇ ಅಸಂಭೂತಿ. ಅವ್ಯಾಕೃತ ಎಂದು ಕರೆಯ

ಲ್ಪಡುವ (ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ) ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅದು. ಆ ಅಸಂಭೂತಿಯನ್ನು, ಅವ್ಯಾಕೃತವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಕಾರಣ ವಸ್ತುವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಇದೇ ಕಾಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಬೀಜಭೂತವಾದ (ಕಾರಣವಾದ), ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಯಾರು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಯೇ ಇರುವ (ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಇರುವ) ಅಂಧಂ ತಮಃ = ಕುರುಡುಗತ್ತಲನ್ನು, ಯಾವುದೂ ಕಾಣದಿರುವ ನೆಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವಿಶಂತಿ = ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು:

ಸಂಭೂತಿ, ಅಸಂಭೂತಿ : ಅಸಂಭೂತಿಯೆಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಇರುವ ಬೀಜಾವಸ್ಥೆ. ಮಾಯೆ ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲವೆಂದು ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಅವ್ಯಾಕೃತ, ವ್ಯಕ್ತಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲ ಎನ್ನುವುದು ಅದರ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಹಗ್ಗದ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಹಾವು ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ, ನಿತ್ಯಸತ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಗೆಗಿನ ಅವಿದ್ಯೆ ಅಥವಾ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಭಾವನೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಹೀಗಾಗಿ ಜಗತ್ತು ಎನ್ನುವುದು ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವುದು ಅದ್ವೈತಿಗಳ ವಾದ. ಹೀಗಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲವಾದ ಅವ್ಯಾಕೃತವನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಿತ್ಯಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವೇ ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ, ಅಥವಾ ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಅವ್ಯಾಕೃತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಂದದ್ದು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ವ್ಯಕ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಷ್ಟಿ ರೂಪವಾದ ಇದನ್ನು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸಂಭೂತಿಯ ಅರ್ಥ ವ್ಯಾಕೃತ ಎಂದು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಈ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಎಂದೇ ಶ್ರೀಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಷ್ಯ : ಅಧುನಾ ಉಭಯೋಃ ಉಪಾಸನಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಯಕಾರಣಮ್ ಅವಯವಫಲಭೇದಮ್ ಆಹ -

ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆ ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯದ ಈ ಎರಡು ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. (ಇಂಥ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಫಲಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎರಡೂ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) ಹೀಗಾಗಿ ಉಪನಿಷತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಫಲಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನ್ಯದೇವ ಆಹುಃ ಸಂಭವಾದ್ ಅನ್ಯದಾಹುಃ ಅಸಂಭವಾತ್ |

ಇತಿ ಶುಶ್ರೂಮ ಧೀರಾಣಾಂ ಯೇ ನಃ ತದ್ ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ || ೧೩ ||

ಸಂಭವಾತ್ = ಸಂಭೂತಿ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ **ಅನ್ಯತ್ ಏವ** = ಬೇರೆಯದೇ ಫಲವೆಂದು **ಆಹುಃ** = ಹೇಳುವರು. **ಅಸಂಭವಾತ್** = ಅಸಂಭೂತಿ ಅಂದರೆ ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ **ಅನ್ಯತ್ ಏವ** = ಬೇರೆಯದೇ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು. **ಯೇ** = ಯಾರು **ನಃ** = ನಮಗೆ **ತದ್** = ಈ ವಿಷಯವನ್ನು **ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ** = ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರೋ (ಅಂತಹ) **ಧೀರಾಣಾಂ** = ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ (ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ) **ಇತಿ** = ಈ ರೀತಿಯೆಂದು **ಶುಶ್ರೂಮ** = ನಾವು ಕೇಳಿತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ.

ಸಂಭೂತಿ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯದೇ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅಸಂಭೂತಿ ಅಂದರೆ ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯದೇ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಯಾರು ನಮಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದರೋ ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯೆಂದು ನಾವು ಕೇಳಿತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ.

ಭಾಷ್ಯ : ಅನ್ಯದೇವತ್ವಭೃಗೇವ ಆಹುಃಫಲಂ ಸಂಭವಾತ್ ಸಂಭೂತೇಃ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸನಾತ್ ಅಣಿಮಾದ್ಯೈಶ್ಚಾರ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಂತಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಅನ್ಯದಾಹುಃ ಅಸಂಭವಾತ್ ಅಸಂಭೂತೇಃ ಅವ್ಯಾಕೃತಾತ್ ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನಾತ್ ಯದ್ ಉಕ್ತಮ್ ಅಂಧಂ ತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ (ಈಶಾವಾಸ್ಯ, ೯) ಇತಿ, ಪ್ರಕೃತಿಲಯ ಇತಿ ಚ ಪೌರಾಣಿಕೈಃ ಉಚ್ಯತೇ | ಇತಿ ಏವಂ ಶುಶ್ರೂಮ ಧೀರಾಣಾಂ ವಚನಂ ಯೇ ನಃ ತದ್ ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ ವ್ಯಾಕೃತ ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನಾಫಲಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಂತಃ |

ಸಂಭವಾತ್ = ಸಂಭೂತಿಯ, ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಣಿಮಾ, ಲಘಿಮಾ ಮುಂತಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಫಲವು **ಅನ್ಯದೇವ** = ಬೇರೆಯದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು **ಆಹುಃ** = ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, **ಅಸಂಭವಾತ್** = ಅಸಂಭೂತಿಯ, ಅವ್ಯಾಕೃತದ, ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆಯ ಫಲವು **ಅನ್ಯದ್ ಆಹುಃ** = ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕುರುಡುಗತ್ತಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ (ಈಶಾವಾಸ್ಯ, ೯) ಎಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪೌರಾಣಿಕರು ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತಿಲಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇತಿ = ಹೀಗೆ **ಯೇ ನಃ ವಿಚಿಚ್ಛಿರೇ** = ವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಾಕೃತ ಉಪಾಸನೆಗಳ ಫಲವನ್ನು ಯಾರು ನಮಗೆ ವಿವರಿಸಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ, ಅವರಿಂದ **ಶುಶ್ರೂಮ** = ನಾವು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ. **(ಮುಂದುವರಿಯುವುದು)**